

# **Dissertatio inauguralis de peritonaeo ... / [Friedrich Wilhelm Hensing].**

## **Contributors**

Hensing, Friedrich Wilhelm, 1719-1745.  
Justus Liebig-Universität Giessen.

## **Publication/Creation**

Giessae : E. Henr. Lammers, [1742]

## **Persistent URL**

<https://wellcomecollection.org/works/b7yw2wfg>

## **License and attribution**

This work has been identified as being free of known restrictions under copyright law, including all related and neighbouring rights and is being made available under the Creative Commons, Public Domain Mark.

You can copy, modify, distribute and perform the work, even for commercial purposes, without asking permission.



Wellcome Collection  
183 Euston Road  
London NW1 2BE UK  
T +44 (0)20 7611 8722  
E [library@wellcomecollection.org](mailto:library@wellcomecollection.org)  
<https://wellcomecollection.org>



DISSERTATIO INAUGURALIS  
DE  
**PERITONAEQ.**  
QVAM  
*DIVINA ADSISTENTE GRATIA*  
AVCTORITATE ET INDVLTV  
*GRATIOSI MEDIC. ORDINIS*  
PRO  
**GRADV DOCTORIS**  
RITE ET MAIORVM MORE IMPETRANDO  
*PVBLCQ ET SOLLEMNI*  
*MAGNIF. ET EXCELL. DNN.*  
*PROFESSORVM*  
EXAMINI  
OBSERVANTER SVBMITTIT  
**FRIEDER. WILH. HENSING,**  
GIESSENSIS.  
AD DIEM      IVN. M DCC XLII.

---

---

GISSAE, TYPIS E. HENR. LAMMERS, ACAD. TYPOG.









## *Prooemium.*

**Q**uem usum anatomia, tam in medicina theore-  
tica, quam practica praestet, omnibus, quo-  
rum scientia medica principiis veris, non vero  
hypothesibus & auctoritatibus aliorum, nititur, notum  
est. Medici enim obiectum est homo, quatenus eius  
sanitas praesens conseruanda, & amissa restituenda est.  
Sanitas autem consistit in vigore actionum corporis,  
morbus vero in illarum laesione. Vigor vero & laesio  
actionum corporis rite & accurate determinari non  
possunt, nisi structura corporis, tanquam causa ha-  
rum actionum, probe cognita. Anatome hinc alpha-  
betum, iudicante MONTANO, medicinae est, quo,  
tanquam fundamento, neglecto, reliquum etiam aedi-  
ficium necesse est, vt corruat, cum absque eo nec par-  
tes,



tes, nec partium functiones, neque proinde earundem  
læsiones, cognosci, aut discerni commode possint. Hisce  
itaque perpensis, quod scilicet sine accurata notione  
structurae nostri corporis, sanitas nec conservari, nec  
restitui possit, vt de structura domicilii nostrae animae  
veram mihi cognitionem conciliarem, omnem operam  
dedi. Exantlatis hinc examinibus, cum ex præscripto  
legis iussuque *GRATIOSI MEDICORVM ORDI-  
NIS IN ALMA LVDOVICIANA*, specimen  
quoddam edendum esset, circa argumentum anatomi-  
cum sollicitus fui, statimque tractatio peritonaei mihi  
in mentem venit, sine cuius contemplatione & accu-  
rata obseruatione, permulta phaenomena demonstra-  
ri nequeunt. Ne autem dissertatio mea ex libris anato-  
micis tantum esset conscripta, obseruationes, ex inspe-  
ctione cadaverum propria enatas, collegi, & ex iis  
hancce dissertationem contexui. Principia vero ill.  
WINSLOVII & clar. DOUGLASSII secutus sum, o-  
piniones quoque aliorum Anatomicorum de hac ma-  
teria consului, meaeque Dissertationi inserui. Ceterum  
Deum T. O. M. supplex rogo, velit & in posterum sua  
mihi adesse gratia, atque mea studia ita dirigere, vt in  
sui gloriam tendant, proximoque exinde magnum e-  
nascatur emolumentum. Te vero, B. L. si quid inve-  
nies, quod principiis tuis contrarium est, ne id in ma-  
lam partem accipias, sed conatibus meis faveas,  
etiam atque etiam rogo.





§. I.

**P**eritonaeum, ἀπὸ τῆ περιτείνεσθαι i. e. circumquaque extendi, ita dictum, est saccus membranaceus, valde elasticus, tenuis, pyriformis, a) vacuus, visceribus chylopaeis primam tunicam communicans, superficie externa, sive convexa, multa substantia cellulosa praeditus, interna autem politus & humidus, atque magnitudine sua circumferentiae illi, primo intuitu b) respondens, quae a musculis transversis abdominalibus, pelvi, vertebri sex dorsi, quinque lumborum, quinque costis spuriiis, vna vera & denique diaphragmate formatur.

§. II.

Peritonaeum duplici modo est considerandum, partim, quatenus illud saccum constituit, sine respectu

A 3

ad

a) Peritonaeum simul cum visceribus extractum, & mense impositum, aliqualem pyri formam repraesentat, superius est compressum & latum, quae latitudo ab hepate, stomacho & liene formatur: in lateribus ad intestinum rectum vsque, latitudine sua gradatim decrescit, facies sua anterior, eiusque media pars, aliququaliter est conglobata, circa intestinum rectum est compressa, vt exinde pyri forma emergat. conf. *Clar. Haller in not. ad Boerhav. Prael. Tom. I. p. 255. & Clar. Douglass. in tract. de peritoneo.*

b) Dixi primo intuitu: Peritonaeum enim revera maius est circumferentia descripta, propter productiones nempe & duplicaturas, quas format, vt ex sequentibus clarius patebit.



ad duplicaturas, quas format, & in quibus viscera sita sunt: partim, quatenus hic saccus duplicaturas & plicas profert, siue, quod idem est, quatenus convexum huius sacci fit concavum, & concavum convexum, ita ut hae plicae visceribus semper sint proportionatae, quae includunt.

### §. III.

Peritoneum in sensu lato sumtum, duplici constat substantia, vna, quae toti corpori communis est, & cellulosa substantia,\* siue vesicularis c) nuncupatur, altera quae huic est propria ac proprie loquendo peritoneum constituit, haec substantia membranacea audit.

### §. IV.

Cellularis substantia, ex diversis stratis vesicularum & folliculorum, laxè inter se cohaerentium, & inuicem comunicantium constat, ita, ut sine laesione huius substantiae, status vel liquor ex vna vesicula in alteram penetrare possit. Tota superficies externa peritonei, hisce cellulis tegitur, quae huius productiones ubique comitantur, ita ut vno in loco maiori, altero minori in copia strata vesicularum adsint. Vbi scilicet peritoneum, tendini musculorum transuersorum annectitur, & inter diaphragma

---

\* Substantia cellulosa quidem proprie loquendo, ad peritoneum non pertinet, quoniam vero ubique hoc ab illa comitatur & diversa viscera abdominis a peritoneo partim, partim a substantia cellulosa involvuntur, necessarium fuit, ut mentio aliqua de illa fiat.

c) conf. *Dougl. p. 26, l. 6.*



phragma ac substantiam peritonaei membranaceam, minori in copia vesiculae adfunt; supra renes autem, vesicam vrinariam, arteriam magnam, atque venam cauam inferiorem, musculos psoaoiliacos, concauitatem costarum spuriarum, circa annulos abdominis, multa strata huius substantiae obseruantur, & praecipue circa renes, & annulum musculi obliqui externi, vbi cellulae tam arcte cohaerent, & tali modo compactae sunt, vt substantia cellulosa his locis membranosae fere speciem gerat. Substantiam vero cellulosam, peritonaeum vbique comitari, non solum accurata peritonaei separatio, a partibustendinosi, v. g. a linea alba, plano tendinoso diaphragmatis, sed & separatio arteriarum umbilicalium, venae umbilicalis, atque vrachi demonstrat: in quarum separatione, in macilentis etiam subiectis, substantia cellulosa obseruatur.

### §. V.

Substantia cellulosa peritonaeum cingens, cum reliquarum corporis partium celluloso corpore, commercium atque connexionem habet. Circa ossa innominata, cum substantia vesiculari fasciam latam, musculos abdominis atque femoris occupante: circa diaphragma, cum cellulis, pleurae adhaerentibus, communicat. Quando substantia vesicularis peritonaei, symphysi ossium pubis, atque ligamentum FALLOPII attingit, tunc quatuor ibidem locis cum aliis cellulis communicat: primus locus communicationis observatur, quando cellulae, a peritoneo, prope ligamentum FALLO.



LOPII decedentes, per annulum abdominis, simul cum vasis spermaticis in viris, ligamentum FALLOPII transcendunt, & scrotum petunt, in foeminis vero, cum ligamento rotundo ad femur adeunt. Communicant in hoc transitu, cum cellulis inter musculos abdominis praesentibus, cum illis quæ inter eutem, & muscolum obliquum externum observantur; deinde cum illis cellulis, quæ in symphyssi ossium pubis conspiciuntur, & ligamentum sic dictum suspensorium penis & clitoridis inuoluunt; lateraliter denique & anterieus cum cellulis, fasciam latam tegentibus. Hoc loco quaerendum est diuerticulum NVCKII quod nempe, secundum hunc auctorem, a ligamentis rotundis vteri comitatur, & oblique per abdominis tendinosas musculorum partes, versus pubem extenditur. *d)* Quanquam vero multum temporis hoc diuerticulum conspiciendi, perdidim, nunquam tamen id inveni, sed semper cicatriculam aliquam eius loco observavi. Secundus locus communicationis existit: dum substantia cellularis supra corpus ossium pubis, cum vasis cruralibus, ad musculos femoris tendens, ibidem cum cellulis, hos involventibus, communicat. Tertia communicatio producit: quando cellulae anterieus & posterius, collum vesicae comitantes, infra arcum ossium pubis, cum vrethra abdomen exeunt: in hoc enim exitu, musculos ischio & bulboeauernosos &c. circumdant, seque deinde terminant in substantia cellulosa, musculos tricipitem, bicipitem,

*d)* conf. Nuck. in adenogr. cur. p. 130.



capitem, seminervosum, semimembranosum &c. includente. Quarta denique exit abdomine cum intestino recto, atque circa sphincterem eius cum cellulis, fasciam latam, musculos glutaeos, & consequenter musculos dorsales cingentibus, se iungit. Communicationes hae descriptae, productiones externae, quas alii processus peritonaei vocant, a clar. WINSL. nuncupantur. e)

### §. VI.

Corpus cellulosum pleurae, continuatur cum illo peritonaei, triplici in loco. Vbi scilicet peritonaeum posterius supra vertebrae lumborum tendit, tunc substantia eius cellulosa aortam atque venam caavam ibidem includens, cum aorta, inter crura diaphragmatis, in cavitatem pectoris transit, atque ita cum cellulis pleurae copulatur. Secundus locus est circa foramen quadratum diaphragmatis: quando scilicet cellulae, cum vena cava, per hoc foramen pectus ingrediuntur. Tertius locus huius communicationis in foramine ovali observatur: dum scilicet cellulae oesophagum in pectus comitantes, cum cellulis pleurae, diaphragma inuestientibus, communicationem alunt.

B

### §. VII.

---

e) conf. Winsl. traité du bas ventre § 32. Ex hac descriptione non difficulter intelligitur, cur ex tumore oedematoso pectus facile hydrops peritonaei, leucophlegmatia, ascites, tympanitis, & vice versa oriri possint: hi enim affectus quam maxime in principio, in hac substantia hospitantur, vid. *M. Boerhaav. Prael. Tom. 1. p. 236.*



## §. VII.

Corpus cellulosum hinc peritonaei, communicat cum cellulis omnes partes membranaceas, musculosas, vasculosas, neruosas, cartilagineas, osseas cingentibus, atque simul cum dura ac pia matre atque omnibus vasis cerebri. Ex §§is enim antecedentibus patescit, corpus cellulosum peritonaei & inferne, cum artubus inferioribus, & superne, cum pleura coire. Certum vero est, substantiam cellulosam pleurae, includere vasa maiora, vasa vero pleraque distribui, partim per artus superiores, partim per collum, atque cerebrum, & experientia constat, omnia vascula etiam minima, cingi substantia cellulosa; hinc concludimus substantiam cellularem peritonaei, quoniam inferius, & superius abdomine exit, ibidemque cum aliis cellulis jungitur, quae deinde iterum, cum subsequenti-  
bus cellulis communicationem alunt, communicare cum omnibus partibus corporis nostri, mediante substantia cellulari illas cingente.\*

## §. VIII.

Nunc ordo requirit, vt etiam aliquid in genere de substantia peritonaei membranacea, sine respectu scilicet ad viscera, dicam. Membrana scilicet haec, magna elasticitate gaudet, ita, vt incredibilem extensionem sufferre, & quando causa extendens cessat, in statum su-  
um

---

\* Qui plura de hac substantia in genere desiderat adest clar.  
*Douglas, tract. de peritonaeo,*



um pristinum se restituere possit, uti videmus in hydropicis, gravidis atque herniosis f). Hocque est notatu de hac membrana dignum, quod, quo magis extendatur, eo magis crassitie augeatur, uti hoc saepissime non solum in toto sacco, v. gr. in hydropicis & gravidis, sed & in singulis productionibus atque extensionibus huius membranae, uti in vtero, liene, ventriculo & hepate nimis extensis, vidi. Membrana haec cum nulla alia membrana, uti vidimus in substantia cellulosa, communicat, nec dici potest hanc membranam alii originem suam debere, uti v. gr. pericranium a dura matre oritur, nec a vertebrarum ligamentis, nec ab earum perioestio, nec a diaphragmate oritur: Sine laesione enim commode, ex abdomine, simul cum visceribus, extrahi potest: origo ergo huius membranae, strictè determinari non potest, nisi a nervis, a quibus reliquae membranae originem suam probabiliter trahunt, illam deriuare velis. conf. WEDEL. diff. de peritoneo.

B 2

§. IX.

f) Ill. Ruyschius herniam se vidisse memorat, ab vtero foetum gerente formatam, vid. *adv. Anat.* 2. p. 21. & seqq. ubi etiam observationes de hernia lienis & vesicae legi merentur. Cl. etiam Hommelius praeceptor meus summe colendus, atque amicus integerrimus, observationem mecum communicavit, quam Bernae in infante duorum annorum fecit, in quo omnia viscera chylopaecae, per annulum umbilici erant prolapsa, peritoneo non rupto, sed tantummodo extenso, atque relaxato. Atque mihi contigit, 2. 1740. in anatomia Argentoratensi herniam scrotalem sinistram videre, ubi peritoneum ita extensum erat, ut saccus formatus, octo vlnas intestinorum tenuium, intestinum caecum, cum processu



§. IX.

Fibris gaudet peritonaeum tendinosi atque nerveis, diuersis in locis, diuersam directionem obseruantibus, mox transversalibus, mox obliquis, mox longitudinalibus, diuerso modo sese decussantibus, quae multis in locis tales figuras repraesentant, quae in plano tendinoso diaphragmatis obseruantur. Inferius scilicet circa regionem ligamenti FALLOPII, fasciculus fibrarum tendinearum oblique transversalium, vsque ad spinas anteriores ossis ilei obseruatur. Hic fasciculus plerisque in subiectis valde robustus existit. A spina deinde anteriori superiori ossis ilei, fibrae versus processum ensiformem oblique ascendunt, in hoc ascensu cum fibris transversis subtilissimis sese decussant. Praeter has fibras multae etiam fibrae neruosae, vasculosae, tam sanguiferae quam lymphaticae sine armato oculo conspici possunt. g) In examine vero harum fibrarum cauendum est, ne in separatione musculi transuersi, fibrae tendineae ab hoc provenientes, in superficie peritonaei relinquantur; hinc vt certiores hac de re simus, melius est, si magis lateraliter, vbi multa substantia cellularis adest, observatio haec instituatur.

§. X.

Peritonaeum exterius est asperum, propter substantiam cellulosa illud tegentem, polita vero est in  
super-

---

vermiformi, & dimidiam vlnam intestini coli complecteretur.

g) conf. *Comp. Myotom.*



superficie sua interna, humida atque subtili liquore semper madida. Quando superficies haec interna peritonaei, humiditate sua privatur, pressa deinde digito, vel melius manubrio scalpelli, superficie externa, humor iste, guttulas subtilissimas repraesentans, apparebit. *b)* Humorem vero illum non mediantibus glandulis sed extremitatibus vasorum minimorum a sanguine secerni in apri-  
co est, dum nemo in statu naturali, optimis etiam microscopiis glandulas observabit: & quamquam glandulae in morbis serosis, quae alias in statu naturali minimae sunt, semper intumescunt, illae tamen hisce in morbis, in peritoneo non conspicuae sunt. Tubercula quidem, quandoque apparent, quae glandulis similia sunt, iudicante tamen ill. RVYSCHIO, *i)* ab his ad existentiam glandularum concludere non licet, quoniam extremitates arteriarum obstructae, in tumores praeternaturales abire etiam possunt. Humor hic magnum peritoneo praestat usum, ne a continuo cum visceribus attritu, illi damnum aliquod inferatur, *k)* atque ut continuus motus intestinorum peristalticus, facilius peragatur\*: deinde si hic humor non adesset, membrana haec tenuis, exsiccaretur, & elasticitate sua priuata, rumperetur.

### §. XI.

Vasa ad saccum peritonaei tendentia, diversis arteriis atque venis originem suam debent, vasis nempe

B 3

pe

*b)* Winsl. traité du bas ventre §. 25. 26. *i)* in adv. Anat. l. p. 130.

*k)* Winsl. l. c. §. 40. & Dougl. l. c. p. 46.

\* conf. E. H. Weael, diss. de periton. p. 8.



pe mammariis internis, epigastricis, ramis externis arteriae & venae iliacaе externae, iliacis primitivis <sup>l)</sup> iliacis externis; antequam scilicet haec ad ligamentum FALLOPII perveniunt ramulos minimos, peritoneum petentes, de se spargunt: <sup>m)</sup> in adnexu cum osse sacro; sacris, iliacis internis, haemorrhoidalibus, vasis spermaticis: <sup>n)</sup> in regione costarum; intercostalibus, arteriae lumbari penultimaе: dum scilicet haec supra spinam superiorem atque posteriorem ossis ilei, versus cristam hujus ossis vergit, ibidemque cum ramo externo arteriae iliacaе communicat, non exiguum ad peritoneum ramum mittit: in adhaesione ad diaphragma, phrenicis tam superioribus, quam inferioribus, coeliacæ: circa renes; atrabilariis, vasis renalibus, non autem trunco horum vasorum, sed ramis a trunco provenientibus, & substantiam renum intrantibus. A crurali denique saepissime ramulos minimos accipit; in initio scilicet cruralis, ramulus saepissime retrocedit, & ascendit supra ligamentum FALLOPII, qui ramulos non solum in hoc transitu dat musculis abdominis, sed & peritoneo. Vasis lymphaticis etiam peritoneum non destituitur, quanquam haec rarissime sine microscopiis conspiciantur. Praesentiam vero vasorum lymphaticorum non solum arteriae, quae multa in copia sacco peritonei inserta deprehenduntur, indicant, sed & hydrops peritonei, quae ruptis vasis lymphaticis,

<sup>l)</sup> Winsl. *Traité des Arteres* §. 229.

<sup>m)</sup> Winsl. *l. c.* §. 232.

<sup>n)</sup> Haller *l. c.* T. I. p. 152.



cis, inter substantiam membranaceam & cellularem praesentibus, oritur. *o*) Nervi ad saccum pertinentes, non praetereundi sunt, hi multa in copia ad illum tendunt, & proveniunt a diaphragmaticis, coronariis stomachicis, plexu coeliaco, hepatico, splenico, plexibus mesentericis, renali, a ramis anterioribus primi paris lumborum, & a reliquis nervis lumbaribus, atque sacris.

## §. XII.

Sufficiant hæc de sacco peritonæi sine relatione ad viscera considerato: iam ordo requirit, ut de peritonæo, quatenus primæ tunicae viscerum originem dat, sermo instituat. In abdomine duplicis generis viscera & vasa inveniuntur: vnum genus complectitur ea, quæ tunicam suam externam a substantia membranosa peritonæi non mutuuntur, sed substantiæ cellulosæ inclusa sunt, uti v. c. renes, capsulae atrabiliariae, mediâ pars duodeni, inferior portio intestini recti, vesica urinaria, uretheres, vasa spermatica, vasa deferentia, aorta, vena cava, vasa emulgentia, iliaca externa, interna, cum eorundem ramificationibus. Hæc viscera & vasa a veteribus referebantur ad illa, quæ extra saccum peritonæi & in

- o*) De vasis lymphaticis & hydrope peritonæi legi meretur *Nuckii Adenogr. curiosa p. 98.* ubi non solum modum indicat inveniendi vasa lymphatica peritonæi in cane, sed & multa exempla de hydrope peritonæi recenset, quam a ruptura vasorum lymphaticorum derivat.



in eius duplicatura sita sunt p) Alteri generi annumerantur illa, quae propter plicaturam, & introcessionem tam substantiae cellularis, quam membranosae peritonaei, in saccum suum proprium, ita ut facies externa peritonaei concava, facies autem interna plus minusve convexa fiat, includuntur: haec sunt stomachus, cum omnibus intestinis, excepta parva portione intestini recti, & media intestini duodeni, hepar, lien, vesicae felleae facies inferior, in foeminis uterus, cum ovariis & tubis fallopianis, arteria coeliaca, eiusque rami principales, arteriae & venae meseraicae, una cum vena portarum, vasa umbilicalia. Haec viscera & vasa a veteribus, & quibusdam recentioribus, in sacco peritonaei constituta esse credebantur. Mesenterium, mesocolon atque omentum, tam magnum quam paruum, a peritoneo formantur, & nil aliud, quam plicaturae & productiones peritonaei, sunt.

### §. XIII.

Viscera & vasa, in substantia cellulari inclusa, a veteribus inter duplicem membranam peritonaei sita esse credebantur. Veteres enim, & quidam recentiores sibi persuadebant, peritonaeum constare ex duplici lamella membranacea, quae duplex lamella, vesicae verticem dum attingeret, a se invicem secederet, & spatium inter se relinqueret, quod ad includendam vesicam aptum esset: q) Recentiores vero qui talem duplicaturam defendunt, probationem suam

---

p) Winsl. *Traité du bas ventre* §. 30.

q) Laurent. *Hist. Anat.* §. 414.



suam ab inclusione vasorum umbilicalium petunt. r) Meum hic non est ut multis argumentis opinionem hancce refutem, unicum tantummodo in contrarium proferam, evulsionem scilicet peritonaei, sine laesione substantiae eius membranaceae: quomodo autem fieri potest, ut peritoneum sine laesione ejus substantiae membranaceae, ex abdomine separetur, relictis in abdomine renibus, vesica urinaria, &c. si hae inter duplicem aliquam membranam peritonaei sitae essent? est etiam impossibile, sine laesione vasa umbilicalia a peritoneo disjungere, si haec in duplici quadam membrana peritonaei inclusa sunt. Si vero veteres dixissent, renes, vesicam urinariam, &c. duplicaturae substantiae cellularis involvi, tunc aliquo modo defendendi essent; substantia enim cellulosa, diversis stratis cellularibus constat, quae, quando ad haec viscera modo descripta perveniunt, a se invicem secedunt, atque illa tali modo includunt, uti veteres hoc de substantia membrano-  
sa crediderunt.

#### §. XIV.

Modus inclusionis cujusque visceris nunc considerandus venit. Antequam vero de visceribus chylopaeis instituatur sermo, prius viscera uropaea considerabimus. Peritoneum scilicet, quando anterieus symphyfin ossium pubis attingit, tunc substantiae cellularis strata, a se invicem secedentia, quaedam anterieus, supra verticem, atque faciem anteriorem vesicae

---

r) conf. *Clar. Heister. Comp. Anat.* p. 76.



cae, ad ejus collum usque continuantur, atque ulterius prostatam, corpora cavernosa, urethram &c. comitantur, includuntque simul illam partem intestini recti, quae a substantia membranosa non tegitur: quaedam posterius descendunt, supra posteriorem faciem vesicae, una cum lamina membranacea, haec iterum coeunt, partim lateraliter, partim inferius, circa collum vesicae, cum stratis anterioribus: strata posteriorem vesicae faciem obtegentia, viam suam ulterius prosequuntur, partim supra intestinum rectum, in foeminis simul supra uterum, partim cum substantia vesiculari pelvim investiente conjungitur. Vesicae facies anterior, pluribus stratis vesicularibus gaudet, posteriori.

§. XV.

Substantia cellulosa peritonaei supra vertebrae lumborum a se invicem secedens, canales duos format, qui magnitudini venae cavae, atque arteriae magnae exacte respondent; hasce ita involvunt, ut continuationi praedictorum vasorum, non solum superius usque in pectus, atque inferius usque in pelvim, sed & ramificationibus lateralibus, cellulos largiantur. Lateraliter enim vasa emulgentia includunt, & dum cellulae curvaturam minorem, sive sinum renum attingunt, quaedam strata de hisce, renum partim substantiam, simul cum vasis ingrediuntur, partim vero supra faciem anteriorem, atque posteriorem, extremitatem superiorem, & inferiorem renum, versus eorundem curvaturam magnam continuantur, ibidem



demque coeuntia , iterum ascendunt , & peritoneum ad tertiam , quartam , & quintam costam spuriam , annectunt. In extremitate superiori renum , includit simul capsulas atrabilarias , cum vasis suis , eodem , vt de renibus modo dictum fuit. Vasa reliqua lateralia , vt vasa lumbaria intercostalia &c. itemque nerui , simili modo includuntur.

### §. XVI.

Cellulae , faciem posteriorem renum attingentes , tam compactae sunt , vt primo intuitu , substantiae membranosae peritonei , continuatio videantur , non solum quidem hoc loco , sed & in toto latere , ita , vt hoc probabiliter causa fuerit , cur veteres peritoneum duplici membrana constare crediderint. Substantia cellulosa , renes includens , membrana adiposa nuncupatur , quoniam in subjectis pinguedinosis , multa huius loci pinguedo reperitur : quanquam vero haec membrana , substantiae magis membranaceae , quam cellulosae similis sit , & a substantia membranacea peritonei , oriri videatur , attamen contrarium haec encheiresis anatomica docet ; quando scilicet cellulae non tam compactae , a peritoneo disjunguntur , & separatio ad renes usque instituitur , tunc membranam adiposam , simul a peritoneo secedere videbis , & nihil aliud esse , quam praedictae substantiae cellularis , continuationem veram.

### §. XVII.

Consideratis visceribus vropaeis , quomodo nempe illa a substantia cellulosa , nullo vero modo a peritoneo ipso includantur , ordo requirit , vt de inclu-



fione etiam viscerum chylopaeorum, mentio fiat. Peritoneum scilicet, ventriculum, lienem, hepar &c. circumdat, non vero eodem modo, vti substantia cellulosa, ita vt substantia membranacea componeretur diversis laminis, quae a se invicem secedentes, viscera includerent: sed membrana haec, saccum formans, vt viscera sua includat, introcedit, vna cum substantia cellulosa, in saccum suum proprium, plicas & productiones constituit, ita vt superficies externa aspera convexa, fiat concava, & visceribus immediate adhaereat, superficies vero interna concava, fiat convexa, saccum peritonei respiciat, & superficiem externam politam viscerum, quae includit, constituat. Quot introcessiones & plicae, tot figurae apparent, quae inclusis visceribus exacte respondent. Introcessiones hae, plicae, sive productiones, duplicaturae peritonei nuncupantur, non, quod peritoneum duplici membrana constet, sed quoniam haec plicatio peritonei, duplicem membranam propter introcessionem repraesentat. Duplicatura itaque peritonei nihil aliud est, quam introcessio eius parietis, in cavitatem suam propriam, pro inclusione quorundam viscerum, atque vasorum.

### §. XVIII.

Peritoneum diversas constituit duplicaturas: in quouis latere vnam; inter marginem scilicet inferiorem costae tertiae spuriae, & cristam ilei ad mesocoli dextram & sinistram partem constituendam: tres supra vertebrae lumborum, & dorsi, ad meseraeum & mesocoli



li transuersam partem formandam, atque ad duplicaturam quae pancreas includit, constituendam: vnam in pelui, pro inuoluendo intestino recto, in foeminis simul pro vtero, ouariis, parte ligamentorum rotundorum, tubarum fallopianarum, atque vaginae: quatuor in pariete anteriori, quarum tres a vesica, vsque ad vmbilicum tendunt, duas arterias vmbilicales, atque vrachum involvunt; vna vero ab vmbilico, vsque ad foramen quadratum diaphragmatis continuatur, atque venam vmbilicalem heparque includit: quatuor superiores, vel quinque, si antecedentem huc refers, quae a peritoneo, diaphragma attingente, proveniunt, quarum vna est dextra, ligamentum hepatis dextrum formans, altera est media, pro includendo ventriculo, & formando omento, tertia & quarta magis sinistrum latus respiciunt, pro constituendis ligamentis, hepatis scilicet sinistri, atque lienis. De his vero omnibus iam in specie agemus.

§. XIX.

Inter costam spuriam tertiam, atque os ileum sinistri lateris, peritoneum, pro includenda intestini coli sinistra parte, duplicaturam format: dum scilicet inter descriptum locum, versus intestini coli curvaturam minorem, ascendit, huic intestino adhaeret, atque curvaturam suam maiorem petit, vltius deinde continuando, productionem sive duplicaturam, quae diversa latitudine gaudet, constituit. Inter lienem scilicet, & renem sinistrum, latitudinem vnus digiti non superat, ibidemque ligamentum colicum sinistrum superius appellatur;



inter hoc ligamentum , atque spinam superiorem posterio-  
riorem ossis ilei , ad latitudinem duorum digitorum  
transversorum accedit, interdum latior est, interdum ar-  
ctior, ita vt observante HENNINGERO s) colon peri-  
tonaeo , sine mesocolo adhaesisse visum fuerit , versus  
spinam antea dictam, duplicatura , ad quinque fere  
digitos transversos, latior fit atque mesocoli sinistra pars  
dici potest : in concavitate vero ossis ilei, supra muscu-  
lum iliacum iterum arctior euadit; quae duplicatura li-  
gamentum colicum sinistrum inferius nuncupatur.

§. XX.

Peritoneum coli partem sinistram tali modo in-  
voluens, continuatur superius, supra renes ad latus si-  
nistrum vsque corporis vertebrae primae lumborum;  
inferius supra musculum psoam, totum corpus vertebrae  
ultimae lumborum, ad latus eius dextrum vsque; in  
medio vero gradatim reliqua corpora vertebrarum  
lumborum tegit , ita vt exinde ab ultima vertebra  
dorsi vsque ad primam ossis sacri, linea obliqua, quae  
a latere sinistro ad dextrum dirigitur, emergat. La-  
mina vero descripta, antequam corpora vertebrarum  
attingit, finem intestini duodeni includit, deinde totum  
intestinorum tenuium tractum petit : haec includit,  
& descendendo, laminae ascendenti mediante substan-  
tia cellulosa annectitur, & duas ita laminas constituit,  
quarum vna est dextra altera vero sinistra. Lamina  
dextra eandem directionem, ac sinistra, supra verte-  
bras

s) *diff. de Mesenterio. §. 2.*



bras obseruat , ita tamen, vt lamina dextra, superius totum corpus vertebrae primae lumborum tegat, & oblique descendendo, tantummodo latus dextrum corporis primae vertebrae ossis sacri attingat, lamina sinistra e contrario , latus tantum sinistrum corporis primae vertebrae lumborum attingat, & oblique descendendo, totum corpus vltimae vertebrae lumborum tegat.

### §. XXI.

Productio haec , non vna eademque latitudine gaudet: superius enim, vbi intestini duodeni finis, latitudinem duorum digitorum transuersorum, plus minusue obseruat, descendendo super vertebris lumborum, sensim sensimque vsque ad cartilaginem, quae vertebrae tertiam atque quartam vnit, latior fit, atque latitudinem vnus spithamae plus minusue habet, quo magis deinde descendit super his vertebris, eo magis latitudinem suam amittit. Longitudo eius inferior, duodecim digitorum transuersorum spatium replet, superior vero longitudini intestinorum tenuium exacte respondet. Intestinis non abscissis, longitudo superior maior obseruatur, hisce vero separatis contrarium fit. <sup>1)</sup> Productio haec a peritoneo ita formata, mesenterium nuncupatur.

### §. XXII.

Lamina dextra mesenterii, vt pars mesocoli dextra formetur, continuatur circa dextram vertebrae lumborum supra musculum psoam dextrum, ascendit ver-

sus

<sup>1)</sup> Henninger l. c. §. 10.



sus cartilagine[m] costae spuriae vltimae, atque ascendendo supra faciem coli quae vertebra[s] respicit, & simul descendendo supra huius faciem, quae costis proxima est, coli partem dextram involvit: annectitur deinde vlt[er]ius, lamina dextra mesenterii, musculo transversali, atque vltimis costis spuris. Versus vertebram vltimam lumborum, intestinum coecum, atque initium coli, eodem modo includuntur. Productio intestinum coecum, atque initium coli includens, ligamentum colicum dextrum nuncupatur: ligamentum hoc latitudinem vnius digiti transversi non superat. In fundo intestini coeci, exigua duplicatura, processum vermiformem includens, observatur.

### §. XXIII.

Mesocoli transversa pars formatur, dum lamina dextra mesenterii, intestinum jejunum includens, partim versus renem sinistru[m], partim versus pancreas, versus renem dextrum partim continuatur. In initio scilicet jejuni mesenterium versus renem sinistru[m] tendit, atque ascendendo, finem mesocoli transversae partis includit; antequam vero hoc praestat plicam quandam parvam, in qua concauitas latus sinistru[m], convexitas vero latus dextrum respicit, constituit: versus latus dextrum magis, in directione recta ascendit, medium coli transversae partis petit, atque hoc inuestit: lamina dextra mesenterii, intestinum jejunum, ad longitudinem sex spithamarum inuoluens, vergit oblique super vertebra[s] lumborum, versus renem dextrum, ibidemque coli transversam eiusdem lateris partem, includit: haec lamina,



mina, dum supra vertebrae continuatur, & antequam mesocolon huius intestini constituit, intestinum duodenum, sine adhaesione membranacea tegit, atque ita thecam triangularem, in qua curvatura secunda, atque initium tertiae intestini duodeni latet, format. Mesocoli pars transversa ita descripta duabus etiam laminis membranaceis gaudet, quarum una est superior altera vero inferior.

#### §. XXIV.

Laminae hae descriptae atque intestina includentes, non toti intestino adnascuntur, sed lateribus tantum, & in parte, quae a mesenterio est remotissima, adhaerent; ea vero sede, qua primum se applicant, discedentis mesenterii laminae intestino non adnascuntur: \*) antequam enim duplex lamina mesenterii intestinum includit, membranae eius a se invicem secedunt, & utraque illarum obliquo quodam ductu, intestinum petit, ita ut spatium aliquod triangulare, inter has membranas atque intestinum relinquatur, & consequenter hoc in loco ab adnexu mesenterii liberum maneat.

#### §. XXV.

Peritonaeum, intestina crassa multis in locis, tam laxè circumdat, ut exinde productiones quaedam, longitudinem duorum digitorum transversorum habentes, formentur, quae substantia cellulari repletae, & in obesitate, pinguedine obsitae sunt, atque hinc productiones, siue appendices adiposae, nuncupantur. Productiones

D

hae

---

\*) conf. Boerh. l. c. Tom. I. p. 318.



hae inter se communicant, partim quoniam propter communem originem sunt continuae, partim, quoniam multa substantia cellulari gaudent. Certa encheiresi observata, ita inflari possunt, ut iucundo spectaculo non solum communicatio atque magnitudo harum appendicum notabiliter aucta, sed & elevatio ipsius membranae, intestinum proxime cingentis, conspici possit.

## §. XXVI.

Interstitium inter duas laminae mesenterii atque mesocoli, substantia cellulosa, glandulis, arteriis, venis, vasis lacteis atque nervis repletur. Cellulosa haec substantia nihil aliud est, quam continuatio illius, quae superficiem externam sacci peritonei tegit, atque hanc productionem peritonei comitatur. In subiectis multa pinguedine gaudentibus cellulae, ab adipe repletae inveniuntur, ita, ut quandoque ad crassitiem pollicis mesenterium accedat; *v*) hinc etiam a VERHEYENO *vv*) adiposa dicitur, improprie vero ita nuncupari, subiecta macilenta, hectica, atque hydropica docent, in hisce enim nulla adeps, quanquam cellulosa substantia semper praesto sit, inter mesenterium invenitur. Substantia cellulosa totum intestinum ambiens, inter tunicam externam atque musculosam, tunica cellulosa RVYSCHII nuncupatur; ulterius deinde continuatur, simul cum vasis tunicam musculosam penetrat, omnes fibras illius includit, inter musculosam atque nerveam

*v*) cf. *cl. Haller l. c. p. 318.* *vv*) cf. *eius anat. corp. hum. Tr. 2. C. II.*



veam denique iterum planum cellulofum conftituit, quod primo ab Ill. ALBINO obferuatum fuit. x) Tunica nervea nullo vero modo ad cellulofam hanc fubftantiam producendam in cellulas mutatur, fi inteftinum vertatur atque fcite infletur; fed cellulae iam, quamquam exiguae, inter tunicam nerveam atque mufculofam exiftunt, atque tantummodo per inflationem eleuantur, & confpicuae redduntur. Sequens etiam experimentum veritatem huius rei clare demonftrat, inflatum fcilicet methodo Albiniana inteftinum, fi ita ficcatur, vt cellulae in extensione fua maneat, membrana tenuis ab hisce cellulis fine laefione vtriusque fubftantiae separari potef. Quaeritur nunc vtrum membrana haec, a fubftantia cellulofa feparata, tunica nervea fit, an a crufta villofa proveniat; de duabus enim hisce certe vna hanc membranam conftituit, quoniam praeter tunicas, ab anatomicis inteftinis attributas, nullae aliae adfunt. Certe vero perfuafus fum, membranam hanc a fubftantia cellulofa feparatam, nihil aliud quam nerveam dicendam, atque nullo modo a crufta villofa deducendam efle, quoniam ad membranam, five tunicam conftituendam, fibrae vario modo intertextae, quae deinde textum quoddam flexile, elasticum, fibrofum, expanfum repraeftant, requiruntur: hae vero proprietates nequam de crufta villofa dici poffunt, quoniam recte iudicante Cl. HALLERO y) villi, e quibus crufta villofa componitur, nihil aliud funt, quam tubuli cylindrici, ex  
nervea

x) conf. eius diff. de inteft. tenuib.

y) l. c. p. 289.



nervea membrana ad perpendiculum educti intra cavum intestini lineae longitudine. Necessarium itaque est si haec membrana a substantia cellulosa separata, nil aliud quam ipsa nervea sit, ut planum cellulosum ab ill. ALBINO primo observatum, non a tunica nervea proveniat, sed inter hanc tunicam atque musculosam existat.

§. XXVII.

Inter laminas mesenterii praeter substantiam cellulosam, arteriae etiam, venae, nervi, vasa lactea & glandulae observantur. Arteriae duae sunt, quarum altera est superior, immediate infra coeliacam orta atque arteria mesenterica magna dicitur: altera est inferior, ad latitudinem duorum digitorum transversorum, supra aortae divisionem orta, atque mesenterica minor nuncupatur. Duae hae arteriae mirabili modo communicationem inter se alunt, atque ulterius ascendendo, intestinis prospiciunt, ita ut mesenterica superior, omnibus intestinis tenuibus, coeco, coli dextrae parti, atque parti dextrae coli transversae, mesenterica vero inferior coli sinistrae parti, parti sinistrae coli transversae, intestino recto ramos minimos atque copiosissimos largiatur. Praeter has vero arterias, ramulos a duodenali accipiunt, interdum a sinistra gastroepiploica, ramuli pauciores ad sedem sinisteriorem coli transversae partis feruntur. x) Intestinum rectum ulterius arterias accipit, ab hypogastricis, a glutaea, a sacris. aa) Saepe etiam ramulos ad intestinum rectum tendentes, qui ab iliis

x) Haller l.c. p. 302.

aa) Winsl. traité des artères §. 227.



iliacis externis proveniebant, observavi. Venae vero  
proveniunt a mesenterica magna, quae nihil aliud quam  
continuatio venae portarum est: *bb*) a mesenterica mi-  
nori; haec oritur saepe inter mesentericam magnam,  
atque splenicam, saepissime vero provenit a splenica.  
Mesenterica minor, intestino recto, coli sinistrae parti,  
coli transversae parti prospicit: mesenterica vero ma-  
gna omnibus intestinis tenuibus atque mesocoli dextrae  
parti ramulos innumeros suppeditat, vti hoc clare per  
injectiones subtilissimas probari potest. Nervos accipit  
mesenterium, a plexibus mesentericis, renalibus, spleni-  
co, hepatico, coeliaco &c. *cc*) Vasa lactea inter hanc  
membranam perreptantia, innumera sunt, atque ex ca-  
vo intestinorum oriuntur, deinde innumeras minimas  
ramificationes constituunt, ex his fiunt maiores, quae  
ad glandulas mesenterii tendunt, ulterius deinde ad ver-  
tebras lumborum continuantur. *dd*) Multae denique  
glandulae, inter duplicem membranam mesenterii in-  
veniuntur, quae nec determinatam figuram, nec cer-  
tum numerum in genere observant, sed in vno subiecto  
plures in altero vero pauciores inveniuntur; in aliis  
minores, in aliis vero maiores sunt, atque mox figu-  
ram ovalem, mox rotundam repraesentant. *ee*)

D 3

§. XXVIII.

*bb*) Winsl. *Traité des veines* §. 241. Haller l. c. T. I. p. 304.

*cc*) de origine atque distributione horum nervorum v. Winsl.  
*traité des nerfs* §. 400. Willis de nerv. descript. pag. 1142. &  
Vieujs. *neurolog.* l. 3. c. 5. *dd*) de coniecturis osculorum la-

*teorum legi meretur cl. Haller l. c. p. 291. & 396. ee*) De



§. XXVIII.

Antequam vero mesenterium relinquamus, foramen quoddam coecum mesenterii, notatu dignum non praetereundum est; nempe circa finem mesocoli sinistrae partis, ad latus sinistrum corporis primae vertebrae ossis sacri, semper atque constanter foramen aliquod observavi, quod nullum exitum habet, atque valde, & ratione suae circumferentiae, & profunditatis, in subiectis differt. Saepissime enim circulus in descripto loco solummodo adest, qui impressione aliqua levi, foramen quoddam repraesentat; interdum etiam foramen observatur, quod canalem versus centrum mesenterii tendentem, & longitudinem trium uncularum habentem, format; in eodem foramine interdum duo canales observantur, quorum unus versus centrum mesenterii, alter vero versus inferiora ossis sacri dirigitur.

§. XXIX.

Sufficiant haec de modo quo peritonaeum involvit intestina, nunc vero dispiciendum, quomodo reliqua viscera chylopoea includat. Pancreas scilicet involvitur, dum lamina superior mesocoli partis transversae, versus regionem ultimae vertebrae dorsi, infra faciem inferiorem pancreatis, ad partem mediam usque huius faciei pergit, eidemque adhaeret; deinde iterum retrocedit, supra marginem anteriorem, faciem superiorem, atque

---

structura harum glandularum conf. figura *Ruysschii*, ad opusc. anat. de fabrica glandul. in corp. hum. &c. adnexa.



& marginem posteriorem continuatur, atque adhaerendo ad faciem inferiorem, pancreas includit. Peritonaeum pancreas involvens, arterias recipit a pylorica, duodenali, mesenterica superiori, lienari: venas a splenica, mesenterica magna, duodenali, saepeque ramulos a trunco venae portae ventralis: nervos minimos a plexu mesenterico, hepatico, atque splenico.

§. XXX.

Circa foramen ovale diaphragmatis, peritonaeum recedit in se ipsum, atque ventriculum includit. Membrana haec in curvatura minori, ventriculum deserit, atque duas lamellas membranaceas constituit. Duæ hæ lamellae membranaceæ omentum parvum constituentes, mediante substantia cellulosa, inter se uniuntur: sic unitæ pergunt versus incisuram hepatis, quæ est inter lobulum SPIGELII atque lobum minorem hepatis, hac quidem directione, ut omentum parvum ab orificio sinistro ventriculi vergat oblique versus extremitatem posteriorem huius incisurae, ab orificio vero dextro, tendat oblique versus insertionem venae umbilicalis, & ductus GLISSONII in venam portae hepatis. Hic progressus omenti parvi, figuram illi fere triangularem, conciliat; laminae huius, prope incisuram descriptam, a se invicem secedunt, quarum deinde una, quæ a facie scilicet superiori ventriculi, provenit, ad marginem finistrum huius incisurae, altera vero lamella, a facie scilicet inferiori ventriculi oriens, ad marginem dextrum huius incisurae adhaeret, deinde in incisura

trans-



transversali hepatis, duae hae lamellæ finiuntur, vbi simul collo vesiculae felleae, atque hiatui WINSLOVIA-  
NO annectuntur. ff)

### §. XXXI.

In curvatura magna ventriculi similis productio observatur, dum scilicet lamina ventriculi superior atque inferior in medio curvaturae magnae coeunt, atque inter se mediante substantia cellulosa unitae, curvaturam hanc relinquunt, supra coli transversam partem ad regionem umbilici vsque continuantur, vbi duae hae laminae, ad posteriora se flectentes, iterum ascendunt, coli transversam partem petunt, ibidemque vna lamella adnectitur, altera vero hoc intestinum transcendit; super huius mesocolon, pancreas, venam portarum ventralem, pergit, & cum vena portarum hepatis, hepar simul ingreditur. Adnexus omenti, ad coli transversam partem varias saepe mutationes facit, saepe enim observavi adnexus laminarum posteriorum omenti, ad curvaturam majorem ventriculi, sine adhaesione ad hoc intestinum; hac notabili cum circumstantia, quod tunc cavitas omenti magni, cum intervallo, quod ab omento parvo, mesocoli transversa parte atque ventriculo formatur, nullam communicationem habeat: deinde laminas posteriores omenti, mesocoli transversam partem simul tegere, vidi: observavi denique duas has lamellas ad coli transversam partem tantummodo ad-

---

ff) Descriptionem huius hiatus vid. apud Winsl. dans le tr. du bas ventre §. 352. 1



adnexas, sine ulteriore continuatione, supra mesocolon huius intestini.

§. XXXII.

Quod paries anterior omenti, a membrana ventriculi externa oriatur, extra omne dubium est; abscisso enim prope ventriculum omento, tunica ventriculi non integra manet, sed simul laeditur; flatu etiam hoc tentari potest, facta enim incisione tunicae ventriculi, flatuque immisso, aer inter duas lamellas anteriores omenti penetrat: vtrum vero paries posterior, sive duae laminae posteriores omenti, a membrana externa partis coli transversae oriantur, vel an continuationes laminarum anteriorum sint, Autores inter se differunt. *gg)* Verum enim vero, experientiae & rationi nullo modo contrarium est, si statuatur, parietem posteriorem, nihil aliud, quam continuationem parietis anterioris esse; in infantibus enim *hh)* continua horum duorum parietum connexio, sine interveniente quadam sutura, vel decussatione fibrarum, observatur, quae tamen sutura fibrarum, ad connectendos hosce parietes, adesse deberet, si paries anterior & posterior, non continui essent. Parietem deinde posteriorem, originem suam tunicae externae partis coli transversae, non debere, ab-

E

scissio

---

*gg)* *gf. Haller l.c. p. 323.*    *hh)* In adultis tam pulchre omentum ac in infantibus propter multam pinguedinem conspici non potest, interdum vero in iuuenibus macilentis, quibus abdomen post mortem mox aperitur omentum ita ac in infantibus reperitur.



scissio eius a colo, sine laesione membranae illius, demonstrat, & si incisione aliqua, coli externa tunica laeditur, atque idem experimentum, quod antea in ventriculo faciendum commendavi, instituitur, tunc aër nullo modo inter duas lamellas posteriores penetrabit, sed intra tunicam externam coli manebit.

§. XXXIII.

Inter laminas parietum omenti, substantia cellulosa reperitur, quae interdum multa pinguedine repleta est, ii) in aliis vero minus pinguedinis subiectis, praeter vasa nulla adeps reperitur. Vasa omentum & parvum & magnum accipit, a coronariis stomachicis, a gastroepiploicis dextris, & sinistris, notabilem ramum interdum a mesenterica superiori, a vasis brevibus; filamenta vero nervea a plexu stomachico, hepatico, atque splenico habet.

§. XXXIV.

Peritoneum extremitatem ventriculi magnam tegens, relinquit illam, versus faciem concavam lienis pergit, ibidemque duæ hæ laminae, una cum substantia cellulosa secedunt: vna lamina continuatur, supra marginem anteriorem, altera vero supra marginem posteriorem, simulque supra extremitatem superiorem atque inferiorem, denique faciem convexam supra lienis iterum connectuntur. Haec productio peritonei, nihil aliud est, quam continuatio illius productionis, a  
qua

---

ii) conf. Glisson, de ventr. & intest. p. 116.



qua omentum magnum formatur; omentum hinc lieni arcte cohæret. Ramulos habet a vasis brevibus, splenicis, interdum ab atrabilariis sinistris, a gastroepiploicis sinistris: nervos accipit a plexu splenico; ramuli nervosi interdum a phrenico sinistro hic observantur.

### §. XXXV.

Ad latus sinistrum foraminis ovalis, & quidem magis ad anteriora, peritoneum versus extremitatem lobi minoris hepatis duplicatur, hunc includit, atque ita primam tunicam hepatis ex parte constituit. Idem hoc, in latere dextro, circa costas spurias tertiam & quartam, vbi similis productio observatur, contingit, quae ad extremitatem magnam hepatis tendit, atque concurrit ad hanc membranam constituendam. Duæ jam hae descriptae prolongationes peritonei ligamentata dicuntur, illud sinistrum, hoc vero dextrum hepatis nuncupatur.

### §. XXXVI.

Immediate supra foramen quadratum diaphragmatis, per quod scilicet vena cava pectus intrat, peritoneum duplicatur, quae duplicatio peritonei vsque ad umbilicum extenditur. Duplicatura hæc, non aequali prolongatione gaudet, circa foramen enim quadratum brevissima est, heparque ibidem, mediante substantia cellulosa, ad diaphragma adnectit, atque spatium quoddam triangulare relinquit, quod substantia cellulari repletur. Substantia hæc cellularis, quoniam hepar in hoc loco ad diaphragma adnectit, ligamentum corona-



le hepatis, quanquam improprie, nuncupatur. Quo magis vero haec duplicatura processui ensiformi appropinquat, eo longior euadit, atque ad oppositum marginis scindentis hepatis, longissima existit, pedetentim fit brevissima, atque ad umbilicum vsque ita continuatur.

§. XXXVII.

Duplicatura peritonaei, a foramine quadrato originem ducens, atque ad processum ensiformem, sese gradatim prolongando pergens, ligamentum latum, suspensorium hepatis vulgo vocatur. Margo huius ligamenti superior, ita situs est, ut a foramine quadrato, oblique versus marginem dextrum processus ensiformis, pergat, & ab hoc ulterius, infra tendinem muscoli transuersi, ad latitudinem quatuor digitorum transversorum oblique continuetur, ut finis huius marginis superioris, fini processus ensiformis exactissime respondeat; linea hinc ducta recta, a fine huius processus, & ad latitudinem quatuor digitorum transversorum continuata, finem marginis superioris huius ligamenti, attinget, atque angulum acutum constituet: linea vero ducta, a fine tertiae costae spuriae unius lateris, & & ad finem tertiae costae spuriae alterius lateris, continuata, etiam finem huius marginis attinget & exinde duo anguli recti emergent. Margo denique superior, respectu inferioris ita situs est, ut ille magis sinistrorsum, hic vero magis dextrorsum tendat. *kk*)

§. XXXVIII.

*kk*) Ad genuinum vero situm conspiciendum necessarium est, ut sectione situs hepatis non turbetur: hinc sectio ita instituenda est, ut a margine sinistro processus ensiformis inchoetur atque ad regionem umbilici vsque continuetur.



§. XXXVIII.

Margo inferior, siue concavus huius ligamenti, inter lobum magnum atque paruum hepatis, conuexitati huius adnectitur, ubi duae laminae, ligamentum hoc componentes, disjunguntur, quarum vna supra lobum dextrum, altera vero supra sinistrum expanditur: illa scilicet, supra marginem scindentem lobi dextri pergit, simulque fundum atque faciem inferiorem corporis, ac colli vesiculae felleae inuoluit, eius ductus & vasa tam arteriosa, quam venosa hepatis inuestit, simul venam umbilicalem includit, atque ad incisuram vsque magnam hepatis continuatur: lateraliter vltterius supra extremitatem magnam progreditur, atque cum ligamento dextro hepatis ibidem iungitur, supra marginem denique posteriorem, seruato semper spatio isto triangulari §. 35. descripto, versus lobum SPIGELII pergit, atque finitur partim in incisura magna, partim in transuersali. Lamina ligamenti lati, supra lobum sinistrum expansa, communicationem alit superius & quidem lateraliter sinistrorsum, cum ligamento sinistro hepatis, anterieus supra marginem scindentem abit, ubi versus radicem lobuli SPIGELII ad lamellam a dextro lobo prouenientem adiungitur, atque in incisura transuersali hepatis denique terminatur.

§. XXXIX.

Ex hac descriptione a §. 35. vsque ad 39. data colligitur, quomodo hepar a peritoneo includatur; involuitur enim non mediante vna, sed triplici duplicatura: lamellae deinde huius ligamenti lati, in incisura



transuersali, atque magna hepatis, iterum coeunt, atque ibidem venam portarum hepatis, eiusque ramos hepar ingredientes, arterias hepaticas, ductum hepaticum, venam vmbilicalem, atque ligamentum siue ductum GLISSONII includunt; cum vasis denique hisce descriptis hepar intrant, atque haec vbique comitantur & cum aliis membranis concurrentibus, capsulam GLISSONII constituunt.

§. XL.

Capsula GLISSONII, ab inuentore ita nuncupata, non solum ab externa tunica hepatis formatur, sed & aliis membranis, a peritoneo prouenientibus, originem suam debet. Lamina enim omenti magni posterior, si mesocoli transversam partem supergreditur, faciem concavam hepatis petit, ibidemque in incisura transuersali hepatis, cum membrana eius se iungit; omentum denique paruum, in incisura longitudinali, atque transuersali se terminans, simul cum praecedentibus membranis vasa includit, atque hepar ingreditur. Capsula GLISSONII, siue concursus harum membranarum, quae ex fibris fortibus ac tendinosiis, nullo vero modo musculosiis, vti quidam Anatomici crediderunt //) componitur, simul cum vasis antea memoratis hepar intrat, atque vbique vasa comitatur, ita vt nullum etiam punctum visibile horum vasorum existat, quod non hacce capsula tegatur. mm) Optime & hoc & substantia capsulae conspici potest in hepate cera repleto, & per aliquot dies macerationi relicto.

§. XLI.

//) cf. clar. Morgagni Epist. Anat. 2. §. 58. 199.

mm) vid. Winsl. Traité des artères §. 188.



§. XLI.

Arteriae, membranae hepatis prospicientes, superius a mammariis proueniunt internis, & diaphragmaticis superioribus; inferius a coronaria stomachicis, gastroepiploica dextra, hepatica, cysticis gemellis, saepe ab atrabilariis dextris, rarius a mesenterica superiori, ramos accipit: observationes enim non desunt, quae testantur, mesentericam superiorem ramum ad hepar mittere *nn*) praecipue si arteria hepatica, a coeliaca alias proueniens, deficit. *oo*) Ipse talem ramum hepaticum insignem, a mesenterica prouenientem, & a *Cl.* HOMMELIO praeparatum, vidi, qui multo maior erat arteria hepatica, atque ita situs erat, ut respectu arteriae hepaticae inferiorem locum occuparet. Venae mammae internae, diaphragmaticae, vena portarum, gastroepiploica dextra, coronaria stomachica, huic membranae venas largiuntur: nervos a plexu hepatico, coeliaco, mesenterico magno accipit. Vasa lymphatica hac in membrana copiosissime obseruantur, atque non modo in superficie hepatis superiore, sed & in ligamento suspensorio ipso inueniuntur, quod uno vase lymphatico detecto, per inflationem optime conspici potest.

§. XLII.

Vena umbilicalis apud adultos in ligamentum mutata, & venae portae hepaticae, ad oppositum ductus GLISSONII, inserta, in margine concauo ligamenti medii inclusa, versus lobi maioris marginem ante.

*nn*) cf. *Cl. Heist, comp. anat. p. 88,*

*oo*) *Winkl. l. c. §. 189.*



anteriorē dirigitur, ligamentum hoc deferit atque in leuissima duplicatura peritonaei, ad vmbilicum vsque progreditur, vbi nomen quoque venae vmbilicalis, cum illo ligamenti rotundi hepatis commutat. Tandem nefas eſſet, ſi illius obliuiſcerer duplicaturae quae in ſiniſtro latere circa confinia coſtae nothae ſecundae, & eo quidem in loco conſpicitur, vbi in ſe rediens peritonaeum, extremitatem ſuperiorem lienis non ſolum inueſtit, ſed & cum membrana extima ſplenis, felici connubio ſe coniungit. Ligamentum lienis, productionem hanc ſectionum Magiſtri nuncupant.

### §. XLIII.

Ab vmbilico vsque ad veſicam, triplex ſe ſiſtit plicatura, eiusdem cum illa, quae venam vmbilicalem includit, magnitudinis. Vna harum in linea recta, verſus veſicam vrinariam iter ſuum dirigit, atque vrachum obuoluit, reliquae vero obliquo curſu, verſus illam descendunt, & arterias vmbilicales includunt. Vrachus ſcilicet, medium locum occupans, in linea recta ab vmbilico descendit, atque medio verticis veſicae inferitur; arteriae vero vmbilicales, ab vmbilico oblique dextrorſum atque ſiniſtrorſum, vsque ad regionem inſertionis vrachi, descendunt, deinde ſucceſſiue magis ad anteriora veſicae vsque ad huius medium annectuntur, vbi iterum ſenſim ſenſimque ad poſteriora veſicae vergunt, atque cum vaſis deferentibus, & vretheribus ſeſe decuſſando, arteriis iliaticis internis ſiue hypogaſtricis oblique inferuntur. Arteriae vmbilicales,  
veſicae



vesicae ita annectuntur, vt vesica inflata hanc figuram ) representent, deinde annexibus suis lateralibus vesicam non in duas partes aequales dividant, sed duae tertiae partes vesicae, inter ossa pubis, & has arterias; una tertia pars vero, inter has arterias, atque os sacrum observentur. Tria haec ligamenta simul sumta constituent ligamentum vesicae superius *qq)*

J. XLIV.

Ligamenta descripta, nullo modo inter duas laminas membranaceas peritonaei, sita sunt; duplex quippe membrana, hoc in loco nulla detegi arte, nullo demonstrari ratiocinio potest, dum cellulosa quoque substantia, tam exigua teneraque versus umbilicum reperitur, ut illius vestigia, in macilentis subjectis vix appareant. Clariss. quidem, & arte secandorum corporum peritissimus HEISTER affirmat, *rr)* ligamenta haec a duplici membrana peritonaei includi, sed contrarium sequens encheiresis docet; separa ligamenti hepatis lati a se invicem lamellas, hancque separationem, suspensa manu, versus venam vmbilicalem continua, tunc sensim sensimque duplicaturam peritonaei, venam vmbilicalem sive ligamentum hepatis rotundum includentem, evanescere non solum, sed & illud potissimum videbis, quod haec ipsa, quam modo nominaui, vmbilicalis vena, sine vlllo laesionis peritonaei vestigio, exsumi excindique possit, quod fieri certe non posset, si in duplici potius praedicta ligamenta,

F quam



quam simplici membrana, laterent. Modum denique, quo ligamenta haec includuntur optime videmus, quando saccum peritonaei inflamus, tunc rationem non solum conspiciamus, qua saccus peritonaei huius loci introcedit, sed & quod simul falcis ille figuram repraesentet. ss)

§. XLV.

Peritoneum itaque, dum haec ligamenta includit, simul supra faciem posteriorem vesicae vrinariae, ad insertionem vretherum vsque descendit, atque huic faciei, interueniente substantia cellulosa arcte annectitur. Peritoneum insertiones vretherum attingens, retrocedit, atque simul supra intestinum rectum ascendit, hoc inuoluit, atque superius, & lateraliter cum mesocolo, atque mesenterio continuatur. Intestinum rectum in specie consideratum, ita includitur, vt illa pars intestini, quae inter insertiones vretherum atque ossis coccygis extremitatem sita est, a substantia cellulosa, illa vero, quae ad superiora ossis sacri tendit, a peritoneo includatur, ac quo propior duplicatura haec vesicae, eo minor sit prolongatio, quae maior fit quo magis ascendit.

§. XLVI.

Aliter vero se res habet in foeminis, propter vterum, inter vesicam & intestinum rectum situm. Peritoneum, posteriorem faciem vesicae, in foeminis, non ad insertionem vsque vretherum, vti in viris, tegit, sed



sed ad latitudinem duorum digitorum transuerforum ab horum insertione retrocedit, supra collum vteri, eiusque faciem anteriorem atque fundum pergit, deinde infra faciem posteriorem vteri atque vaginae duas tertias partes descendit, atque intestinum rectum eodem modo, ac in viris, includit. Toto in hoc progressu peritonaei, vterus ab illo includitur, facies vero anterior vaginae ab illo libera existit, duae partes vero faciei posteriores a peritoneo teguntur. Duplicatura haec descripta magnitudine vterum longe superat, dum ad latera extensa, lata vteri, a structura sua ita vocata ligamenta, constituit.

## §. XLVII.

Ligamenta lata, quoniam a peritoneo, anteriorem vteri posterioremque eius faciem tegente, formantur, duplici lamella gaudent. Expansio haec peritonaei, pelui annectitur, atque cum mesenterio ac mesocolo continuatur. Inter hasce lamellas, dimidia fere pars ligamentorum rotundorum, ouaria, tubae fallopianae, extremitates vasorum hypogastricorum, sitae sunt. Ligamenta rotunda, quae nihil aliud, quam fasciae vasculosae sunt, vna extremitate vtero annectuntur, altera vero abdomine egrediuntur. Extremitas vterum spectans, magis anterieus atque inferius, respectu tubarum fallopianarum, ad eius fundum adhaeret, pergit deinde lateraliter, versus crura ossis pubis, ibidem ligamentum latum relinquit, ascendit, atque cum substantia cellulosa per annulum musculi obliqui exter-



ni abdomine egreditur, atque versus alas maiores pendendorum finitur.

### §. XLVIII.

Supra annexum ligamentorum rotundorum duae duplicaturae, pro includendis tubis fallopianis, oriuntur. Lamina scilicet anterior ligamenti lati, ad latera fundi uteri supra tubas fallopianas ascendit, atque iterum descendendo, cum lamina ascendente annectitur. Duplicaturae hae non aequali prolongatione gaudent: ad fundum enim uteri sunt brevissimae, pedetentim deinde, usque ad tertiam partem tubarum fallopianarum, longiores euadunt, ubi longissimae existunt, atque longitudinem duarum uncularum habent, hoc loco vero iterum, usque ad fimbrias musculosas tubarum fallopianarum fiunt breviores, quae fimbriae hinc ab inclusione huius productionis liberae sunt. Ex hac descriptione patet quod directio tubarum fallopianarum non recta via sed tortuoso flexuosoque itinere procedat. Lamina descendens huius productionis, reflectitur sursum, versus faciem ovariorum, tam anteriorem quam posteriorem, ac denuo inferiora versus recurvata, lamellam posteriorem ligamenti lati constituit. Ovaria utero, mediantibus ligamentis, lato scilicet & parvo, adhaerent. *tt)*

### §. XLIX.

Quanquam vero, cum tubae fallopianae, quas oviductus vocant rei anatomicae scriptores, tum ligamenta



menta rotunda ac ipsi quoque muliebres testes, seu ut alii dicunt ovaria, fundo vteri alligentur; insertionis tamen punctum, non vnum idemque, sed diuersum est: FALLOPII enim tubae in angulis fere *uu*) lateralibus eius annectuntur, ligamenta rotunda vero anteriorem & mediam, & ovaria denique posteriorem & respectu praefatarum partium infimum quoque locum occupant. *vv*) Hoc ipsum autem, quod de alligatione praefatarum partium in fundo vterino dixi, de foeminis, extra statum graviditatis constitutis, intellectum volo; siquidem haud ignoro, quod omnes, ad vterum pertinentes partes, non maiore solum, tempore graviditatis, gaudeant magnitudine, sed commemoratae quoque in medio potius, quam fundo vteri annexae deprehendantur.

§. L.

Arterias atque venas peritoneum, vesicam, vterum, atque intestinum rectum obtegens, ab hypogastricis, spermaticis, haemorrhoidalibus internis, umbilicalibus, sacris, ramo recurren-  
te arteriae cruralis, nanciscitur: nervos a sacris, plexuque mesenterico inferiori accipit: vasis lymphaticis *xx*) membrana haec etiam non destituitur.

§. LI.

Ex haftenus commemoratis haud difficulter colligitur,

F 3

*uu*) Dico fere quoniam paululum antea ad angulos laterales vteri adhaerent quod tamen vix sensibile est.

*vv*) *Comp. Myot.*  
p. 76.

*xx*) *cf. Clar. Morgagni adv. anat. 4.*



gitur, qua ratione peritoneum viscera includat, quam illud structura gaudeat, & quod in cavitate sacci huius membranacei nulla viscera sita sint, yy) sed inanis hicce sacculus atque vacuus deprehendatur. Cum enim nullum eorum, quae abdomen alit viscerum, interiora, validae huius membranae tangat, sed superficiei externae omnia adhærescant, de illis quoque, haud commode dicitur, quod peritonei illa inclusa sacco sint, contradictionem quippe mihi involvere videtur.

§. LII.

Vtrum vero peritoneum a visceribus perforetur ex §pho antecedenti patescit. Hoc negari non potest, quod certo respectu de peritoneo, quod scilicet perforatum & non perforatum sit, dici possit. Si enim istud involucrum integrum consideretur, prout certam figuram certumque ambitum exhibet, quo viscera intus continet, atque includit, omnino perforari dicendum est. Sin vero consideretur, ut membrana, per partes, ubi ista foramina transire dicuntur, non perforatum dicendum erit, cum ibidem circa foramina non desinat, sed circa istos ductus, & meatus vaginae instar expandatur, eosque undique arctissime ambiat. zz) Quod vero haec foramina nihil aliud, quam impressiones, & introcessiones peritonei sint, ex ipsa experientia constat, & in cadavere ipso tentari licet. Quando scilicet cadaver cera repletur, & per quatuor septi-

---

yy) De modo inclusionis in genere viscerum a peritoneo brevissimis verbis descripto, legi meretur, *Casp. Barthol. specim. hist. anat.* p. 183. & sq.      zz) cf. *Wedel l. c. p. 14.*



septimanas tempore hyemis intactum relinquitur, separatis deinde musculis abdominalibus, peritoneum ab omnibus visceribus, integro tamen illo, separari potest, nisi hepar excipere velis. Hyeme elapso, hocce experimentum in cadavere cera repleto, & per quinque septimanas frigori exposito, ipse institui, ubi haec omnia bono cum successu observavi.

§. LIII.

Quod ad usum peritonei attinet, ille in genere est :  
 1.) ut fere omnia viscera abdominalia includat, atque impediat, quo minus viscera magno elatere non gaudentia, ab appulsu continuo atque forti humorum, nimis extendantur, si vero extensa sint, ut in pristinum suum statum, propter nisum peritonei continuum, sese restituendi, iterum redigantur, uti videmus in ytero, ventriculo, hepate &c. nimis extensis : 2.) ut viscera ad certum locum annectat, ne vnum ab altero in actione sua impediatur, relaxato hinc peritoneo vel totaliter vel partialiter herniae plerumque funestae oriuntur : 3.) ad vasorum, visceribus destinatorum tegmentum, atque sustentaculum, ne vasis, alias hac membrana deficiente, nimis extensis, stagnationibus sanguinis, occasio subministretur : 4.) ut elatere suo valido, digestionem ciborum adiuuet : 5.) ut respirationis negotium, propter arctissimum annexum peritonei ad diaphragma atque musculos abdominales, facilius succedat. Quosnam vero usus in specie perficiat ex antecedentibus facillime colligitur : hepar enim exacte in situ suo conseruat mediantibus tribus duplicaturis, quae ligamenta



menta audiunt: [§.XXXV. XXXVI.] lienem non tantum diaphragmati sed & ventriculo annectit: [§.XXXVI. XLII.] ventriculum vero arcte ad foramen ouale adiungit, [§.XXX.] ne ventriculo cibus repleto, oesophagus trahatur, atque exinde multum damnum corpori inferatur: format omentum [§.XXXI.] in quo non solum superflua adeps corporis colligitur, sed quo mediante etiam intestina, supra umbilicum in calore suo naturali, propter exhalationes suas continuas, subtilissimas, atque calidas, conseruantur, impeditque quo minus intestina peritoneaeo connascentur. Quod vero omentum intestina non longius quam ad umbilicum vsque comitetur ideo iudicante ill, BOERHAVIO \*) factum est, quia ibi vis musculorum abdominalium admodum imminuitur atque ita periculum attritus atque coalitionis minus est. Format deinde mesenterium [§.XIX. seqq.] quod non solum compendiose toti tractui intestinorum locum determinat, sed & multos nervos vasa atque glandulas inter duas suas laminae includit: annectit denique vesicam urinariam, vterum, atque intestinum rectum ( §.XLIII. sqq.) ne haec a causa quadam leui superueniente e situ suo dislocentur. Utilitas substantiae cellulosae non solum est, vt peritoneum ad diaphragma costas &c. annectat, & viscera uropaea includat sed & propter pinguedinem ibi delatam in vasis inungendis, conseruanda flexilitate, adiuuando motu, impedienda connatione, exsiccatione, ad quam fibrae pronissimae sunt, consistit. \*\*)

Corol.

\*) l. c. p. 325.

\*\*) Boerh. l. c. p. 319.